

Dijital Dünyanın Dramatik Sesi: *Duyulan Tiyatro: Radyo Oyunu Yazım Tekniği* Üzerine Bir İnceleme

The Dramatic Sound of the Digital World: A Review on Duyulan Tiyatro: Radyo Oyunu Yazım Tekniği

Gonca Ekin¹

¹Araştırma Görevlisi, İstanbul Yeni Yüzyıl Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Sahne Sanatları Bölümü, İstanbul, Türkiye

Sorumlu yazar/

Corresponding author : Gonca Ekin

E-posta/E-mail : gonca.katman@yeniuyuzil.edu.tr

ÖZ

Müşerref Öztürk Çetindoğan'ın Ekim 2023'te Mitos-Boyut Tiyatro Yayınları'ndan ilk baskısı yapılan kitabı *Duyulan Tiyatro: Radyo Oyunu Yazım Tekniği*, sesin uzamı ve işitsel olanın estetik olanaklarına özel bir vurgu ile radyo tiyatrosunu, tarihsel bir perspektiften, gelişen teknolojinin sunduğu olanakları da değerlendirerek teknik ve teorik bir bakışla inceliyor. Kitap, radyo oyunu yazmak isteyenler için bir kılavuz niteliği taşımakla birlikte radyo tiyatrosuna dair kavramsal ve kuramsal tartışmalara yer vermesiyle tiyatro literatürümüzdeki önemli bir eksiği kapatıyor.

Keywords: Radyo Tiyatrosu, Ses Tiyatrosu, Radyo Oyunu, Oyun Yazım Tekniği, Podcast

ABSTRACT

Müşerref Öztürk Çetindoğan's book *Duyulan Tiyatro: Radyo Oyunu Yazım Tekniği* discusses radio theater from a historical perspective, with a special emphasis on the space of sound and the aesthetic possibilities of the auditory, and examines its technical and theoretical features by evaluating the opportunities offered by developing technology. The book serves as a guide for those who want to write radio plays. At the same time, it fills an important gap in our theater literature by including conceptual and theoretical discussions about radio theater.

Anahtar Kelimeler: Radio Theatre, Sound Theatre, Radio Play, Technique of Playwriting, Podcast

Başvuru/Submitted : 30.04.2024

Kabul/Accepted : 05.06.2024

This article is licensed under a Creative Commons Attribution - NonCommercial 4.0 International License (CC BY-NC 4.0)

Giriş

Geleceğin radyosu sonsuz girişimleriyle başa çıkmanın yollarını açacak, tüm dünyayı sesin ortak uzamında birleştirecek, yüzyılın sonunda üzerine dantel örtülmüş nostaljik görünümüne rağmen bir cihazın düşünceyi duyuşsal olarak dönüştürebildiğini görmenin coşkusuyla günümüz internet teknolojisi içinde çoğalan dijital ortamlara kadar uzanmayı bilecektir.¹

Walter Benjamin yüzyıl başında radyo ile tiyatro arasındaki ilişki hakkında şu değerlendirmeyi yapar: “*Tiyatro ve Radyo: Bu iki kurumu tarafsız bir gözle değerlendirince, uyumlu olduklarına dair bir his uyanmaz. Buradaki rekabet ilişkisi, radyo ile konser salonu arasındaki kadar kıran kırana değildir. Yine de insan radyonun sürekli genişleyen faaliyet alanına da tiyatrodaki sürekli derinleşen krize de fazlasıyla aşına olunca, ikisi arasında iş birliği kurulmasını hayal etmek dahi güçleşir. Gelin görün ki böyle bir iş birliği mevcut, hem de epeyce vakittir.*”² Bu iş birliği bugün yeni olanaklarla düşünölmeye devam ediyor. Bu çalışma tiyatro ile radyo arasındaki ortak mirası kullanarak yeni iş birlikleri için farklı kapıları aralamaya çalışıyor.

Yazar, *duyulan tiyatro* terimi ile; *kulak tiyatrosu*, *ses tiyatrosu*, *radyofonik piyes*, *mikrofondada tiyatro*, *dramafon*, *podactö* gibi benzer terimleri ortak nitelikleri bakımından tek bir çatıda toplamayı hedefliyor. Bu terim dramatik sesin teknoloji ile buluşmuş halini, yalnızca ses ve söz ile gerçekleştirilen her türlü dramatik etkinliği ifade ederken hikâye anlatımını da dahil ediyor. Eser, titiz bir çalışma ile radyo tiyatrosunun, sadece duyarak alımlama üzerine kurulu, kendine özgü amaçlar doğrultusunda kendine özgü teknikler içeren, tiyatronun gidemediği yerlere gidebilen, zihinsel canlandırma ile yaratıcılığı ve hayal gücünü tetikleyen, yazarlıktan seslendirmeye kadar pek çok disiplini içeren kapsamlı bir çalışma olduğunu ortaya koymaya çalışıyor.

Radyo tiyatrosu, radyonun icadının hemen ardından hızla gelişen ancak televizyonun icadıyla popülerliğini yitiren bir sanat olsa da bugün dijital dünyada yeni ve önemli bir fırsat yakalamıştır. Dijital platformlardaki podcast yayınlar duyulan dramatik sesi ve hikâye anlatımını yeniden gündeme getirmiştir. Müşerref Öztürk Çetindoğan’a göre dijital platformlar radyo tiyatrosundan da öteye geçilmiş, her an her yerden ulaşılabilir bir kayıt olarak podcast, radyo oyunları için daha geniş ve esnek bir alan açmıştır.

Kitap ana bölümlere ayrılmamış ancak ilgi uyandırıcı başlıklarla akıcı bir şekilde ilerletilmiştir. Müşerref Öztürk Çetindoğan, radyo tiyatrosu hakkında bilgi sahibi olmayanlar için de radyo tiyatrosu hakkında daha detaylı bilgi edinmek isteyen okuyucu için de işlevsel bir çalışma ortaya koymuştur.

Yazar ilk önce *ses uzamı (soundscape)* terimi üzerinden sesin insan üzerindeki etkisini, dinlemenin boyutlarını açıklayarak duyma ile dinleme arasındaki farka vurgu yapıyor. Sesin uzamı ve sesi oluşturan öğeleri açıklamaya girişirken insanın sesle olan ilişkisinin dönüşümünü teknolojik gelişmeler ışığında inceliyor. Yazara göre iletişim dinleme ile başlar. Ses, içsel olan ile dışsal olanı birleştirir; dinleyen olarak insan hep sesin uzamındadır. Ses uzamı; sesi çıkaran(söyleyen), sesin kendisi ve zaman-mekândan ibarettir. Ses uzamı insan ile oluşuyorsa bu aynı zamanda uygarlıkla ilgilidir ve bu yüzden sürekli olarak yeniden inşa edilen ve değişen bir özelliğe sahiptir. Yazarın David Hendy’den aktardığına göre ses, insanlar üzerinde iyi veya kötü etkilerde bulunabilir. Bu nedenle sesi anlama, kontrol etme, sessizliği dayatma ya da dinlemeye teşvik etme arzusu çok eskilere dayanır. Yazar, insanın iç sesinin dünyanın seslerinin içinde olduğunu ve bu bütünü kavramanın dinleme ve öğrenme için önemli bir farkındalık olduğunu altını çizer. Bu farkındalık radyo tiyatrosu için önemli bir niteliği ortaya çıkarır: Dinlemede görme gibi fenomenin kaynağı somut değildir; kaynağı görölmeyen ses “ruhani”dir ve duyanın hayaline göre biçimlenir.

Radyodan önce ses ile ilgili önemli bir aydınlanmanın fonografin icadı ile olduğunu vurgulayan yazar, matbaa yazı için ne ise fonografı da ses için benzer bir yere konumlandırır. Fonograf sayesinde dinleyen kitlesi ortaya çıkmış, seslerin kaydedilebilmesi dinlemeyi başlı başına bir faaliyete dönüştürmüştür. Müşerref Öztürk Çetindoğan, fonografin, sözleri sestem susturan yazının icadından sonra sesi ve sözcükleri bir araya getiren önemli bir buluş olduğunu, bu buluştan sonra sanatta da sese ve duymaya özel bir ilgi gösterildiğini aktarır. Romantik sanat duyanın zarif bir ruh ile gerçekleştirebileceğine vurgu yaparken makineleşme sonrasında sanayi makinelerinin yoğun sesi doğaya karşı bir zafer olarak gösterilmiş, gürültünün estetiği üzerine düşünmeye yönlendirmiştir.

Kitabın devamında “Küresel Köyün Yerel Sesi: Radyo” ve “Avant-Garde Sesler: Kablosuz Hayal Gücü”nden Radyo Sanatı’na” başlıkları altında radyonun icadından, onun toplumsal iletişimin ve eğlence kültürünün önemli bir parçası haline gelene kadar tüm öyküsü adım adım kronolojik olarak aktarılır. Başlangıçta yalnızca bir iletişim aracı olan radyo büyük bir hızla sanatsal söylemin sesine dönüşmüştür. Bu dönüşümün öncüleri Avant-Garde akım sanatçıları

¹ Müşerref Öztürk Çetindoğan, *Duyulan Tiyatro: Radyo Oyunu Yazım Tekniği* (İstanbul: Mitos-Boyut Tiyatro Yayınları, 2023), 54.

² Walter Benjamin, *Radyo Benjamin*, Haz. Lecia Rosenthal (İstanbul: Metis Yayıncılık, 2018), 412.

olmuştur. Yazar, Filippo Tommaso Marinetti, Tristan Tzara, Paul Deharme, Guillaume Apollinaire, Antonin Artaud gibi isimlerin radyo üzerine düşünce ve deneysel çalışmalarını, manifestolarını işaret eder. Dadaizm, Fütürizm, Sürrealizm gibi akımlar gürültü ve sessizliğin uyumunu över ve radyo tiyatrosunu diğer sanat türlerine karşı yüceltirler. Brecht ve Benjamin'in radyo çalışmalarında ise öğreticilik, etkin dinleyici ve yabancılaştırma nitelikleri ortaya çıkar; epik tiyatro yaklaşımıyla radyoda propaganda yapılabileceğini göstermeye çalışırlar. Müşerref Öztürk Çetindoğan'a göre, bakıldığında sesin kökeni kutsal bir geçmişe açılan fenomendir.

Başlığın devamında radyonun hem uluslararası hem de Türkiye'deki tarihine yer veren yazar, radyo tiyatrosunun tarihsel arka planını düzenli bir akış içinde yeteri kadar yoğun ve aynı zamanda yalın bir dille aktarmıştır. Türkiye'de radyonun bireysel kullanımı gecikmemiş, özellikle İkinci Dünya Savaşı sırasında günlük haber alma aracı olarak kullanılmış, savaş sonrasında ise yazarın radyofonik kültür çağı olarak adlandırdığı canlı bir dönem yaşanmıştır. Dünyada da Türkiye'de de radyo televizyon ile sürekli yarışmak zorunda kalmış fakat gelişen teknoloji içinde her daim kendine özel bir yer bulmayı başarmıştır.

"Görülen Ses'ten Duyulan Ses'e: Radyo Tiyatrosu Düşüncesi" adlı bölümde radyo tiyatrosunun ayırıcı özellikleri tiyatro ile karşılaştırmalı olarak incelenir. Radyo tiyatrosu öncelikle mutlaka bir cihazın varlığını gerektirir. Duyulan tiyatrodan bahsedebilmek için yazar iki temel koşul koyar; mikrofon ve kayıt cihazı. Duyulan tiyatro, alımlayıcıyı görsel karmaşa içinde bir keşfe sokmak yerine yalın bir yapı içinde hayal gücü ile baş başa bırakır. Eser, radyo tiyatrosunun ekonomik ve pratik oluşuna da vurgu yapar; dinleyici kitlesi çok geniştir, radyo tiyatrosu radyo cihazının olduğu her yere gider, belirgin bir mekânı yoktur; yani aslında Margeret Morse'un tabiri ile bir "yokmekân"dır. Fakat bir o kadar dinleyicisine yakındır; radyo tiyatrosunda her şey dinleyenin önünde gerçekleşiyormuş gibi aktarılır. Yazar, radyo tiyatrosunun kendine özgü teknik ve yapısı olması gerektiğini özellikle vurgular; tiyatroyu taklit etmemeli, gerekirse onu klasik bir eseri radyo için uygun bir yapıya dönüştürmelidir.

Radyo oyunu yazmak için öncelikle duyulan dramatik sesin ilkelerinin kavranması gerekir. Kitabın devamında yazar, hem sesin hem de radyonun estetik olanaklarını araştırırken, toplumsal ve bireysel yaratıcılığı tetikleyecek olan dramatik yazım tekniklerini gözden geçiriyor. Fazıl Hayati Çorbacıoğlu, Kıvanç Nalça, Robert McGee, Tim Crook gibi isimlerin çalışmalarından referansla bir radyo oyunu için konusunu bulmaktan ses, efekt, müzik kullanımına kadar tüm yazın süreçlerine dair teknik bir yol çiziyor. TRT ve BBC'nin yazım önerilerine de yer verilen kitabın bu bölümü ayırıcı özellikleri ön plana çıkarıyor: Radyo tiyatrosunda konuşma örgüsü tiyatroya göre daha çok önem kazanır. Radyo oyunlarının uzunluğu radyo yayın akışı içinde gerçekleştiği için bir saati geçmemelidir. Oyunlarda çok fazla oyun kişisi olmamalıdır. Radyo oyunlarında ses, müzik ve efekt kullanımı son derece önemlidir; atmosfer, eylem, mekan, sahne geçişleri gibi temel anlatı öğeleri, tiyatrodaki dekor, kostüm, makyaj, hepsi tamamen işitsel yolla aktarılır. Yazar, radyo oyunu yazarlarının bugün artık interaktif, etkileşimli, görüntü ya da yapay zeka destekli oyunlar yazmaya yönelseler de bu tekniklerle dramatik sesin her zaman dinleyicide bir karşılık bulacağına, tek mikrofonlu tek odalı stüdyoda anlatılan hikayenin özünün hep aynı kalacağına, dair inancını dile getirir.

Bu çalışma meraklılarına; radyo teknolojisine, dijital dinletilere, radyo oyunlarına dair gerekli bütün bilgileri aktarmanın yanında adeta bir sonraki gelişmenin de yönünü çizmeye çalışıyor. Fakat yazar ara ara sesle olan ilişkiyi romantize etmekten kaçınmıyor. Radyo tiyatrosunun kendine özgü yapısı için bir çerçeve çizilmeye çalışılırken sesin ve dinlemenin ruhsal-psikolojik ya da yer yer bireysel-toplumsal etkilerine yapılan vurgu, diğer tiyatro biçimleri ile hiyerarşik bir ilişki kurma tehlikesi ortaya çıkarıyor. Kimi tespitler toplumbilimsel bir bakışla ifade edilirken bir anda fenomenoloji ya da sanat felsefesi alanına kayan tartışma anlatımı kesintiye uğratabiliyor. Sesin gücünü kanıtlamak için dinleme eylemi didik didik ediliyor ancak bu yakınsak mercekle nedeniyle tekrar eden teorik bilgiler çalışmanın radyo oyunu yazımı üzerine desenlenen odağını dağıtma tehlikesi taşıyor.

Kitapta seslendirme sanatına, radyo tiyatrosunun gelişiminde önemli rol oynamış olan seslendirme sanatçılarına da yeterince yer verilmediği görülebilir. Diğer yandan, yazım tekniği üzerine verilen bilgilerin yanında farklı türlerde ve teknik anlamda başarılı radyo oyunu örnekleri ile bilgilerin pekiştirilmesi, yazım formatına dair örneklerin paylaşılması okuyucu için faydalı olabilirdi. Belki de bu noktalar farklı türlerde radyo oyunlarının karşılaştırıldığı, analiz edildiği, teknolojik gelişmeleri takip eden yazım tekniklerindeki ilerlemenin doğrudan oyunlar, yazarlar veya seslendirme sanatçılarından başarıları üzerinden incelendiği, eksiklerin tespit edildiği, medya-iletişim sektörünü de değerlendiren yeni bir çalışmaya motive edecektir.

Yalınlık, ritm, uyum, dinleyici, katılımcı, hayal gücü, akustik... Kitap teknoloji ile karakterize olan oyun türünü hem teknolojik gelişmeler hem de tiyatro sanatı ve teorisini merkeze alarak incelemesiyle benzer çalışmalardan ayrılıyor. *Duyulan Tiyatro*, modası geçmiş gibi görünen bir sanat biçimine yeni olanaklarla yeniden can vermeyi, yeni radyo oyunu yazarlarının yetişmesi için motivasyon yaratmayı, dijital platformlarda bireysel ve toplumsal olanı etkilemenin ya da tetiklemenin yollarını keşfetmeyi hedefliyor. . . Yokmekânın olmayan frekansında, sınıfsal ayrımların olmadığı,

ana akımın dışında olanların da dinleyici bulduğu, her sesin kendine özgü tınısını duymayı ve sessizliğe kulak vermeyi öneriyor.

Hakem Deđerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması beyan etmemiştir.

Finansal Destek: Yazar finansal destek beyan etmemiştir.

Peer Review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: Author declared no conflict of interest.

Financial Disclosure: Author declared no financial support.

ORCID:

Gonca Ekin 0000-0002-7465-9575

KAYNAKÇA / BIBLIOGRAPHY

Öztürk Çetindoğan, Müşerref. *Duyulan Tiyatro: Radyo Oyunu Yazım Tekniği*. İstanbul: Mitos-Boyut Tiyatro Yayınları, 2023.

Benjamin, Walter. *Radyo Benjamin*. Haz. Lecia Rosenthal, İstanbul: Metis Yayıncılık, 2018.

Atf Biçimi / How cite this article

Ekin, Gonca. “Dijital Dünyanın Dramatik Sesi: *Duyulan Tiyatro: Radyo Oyunu Yazım Tekniği Üzerine Bir İnceleme*”. *Duyulan Tiyatro: Radyo Oyunu Yazım Tekniği İncelemesi*, yazar Müşerref Öztürk Çetindoğan. *Tiyatro Eleştirmenliği ve Dramaturji Bölümü Dergisi* 38, (2024): 66-69. <https://doi.org/10.26650/jtcd.21475935>